

Suomen muinaismuistolaki 50 vuotta – käytännön toteutusta metsätalousalueilla

Taisto Karjalainen

Muinaismuistolaki on nimensä mukaan suojannut esihistoriallisia kohteita. Historialliset kohteet ja kulttuuriperintökohteet ovat osittain lain piirissä, osittain niitä suojellaan muulla lainsäädännöllä tai kaavoituksella tai ne ovat jääneet suojelematta. Muinaismuistolain piirissä olevia esihistoriallisia kohteita ovat arkeologit inventoineet ja tutkineet lain voimassaolon alusta saakka ja niiden määrittely on hioutunut selkeäksi. Arkeologien koulutuksessa kohteet opitaan tunnistamaan, ja kenttätöissä tunnistaminen ja dokumentointi ovat luoneet standardit muinaisjäännöksille. Kulttuuriperintökohteet ovat sen sijaan monenkirjavia joukko. Niiden tunnistamisessa ja määrittämisessä arkeologit joutuvat hankkimaan lisätietoa selvittääkseen niiden dokumentoinnista ja suojelun määrittämisestä.

Perinteiset esihistorialliset kohteet kuuluvat kivi-, pronssi- tai rautakauteen. Myöhemmin on tavalliseksi käsitteeksi tullut myös historiallisen ajan muinaisjäännökset. Toisaalta rakennushistorian kannalta suojellaan merkittäviä rakennuksia. Kulttuuriperintökohteiden suojelu on haparoiden lähtenyt kehittymään jonnekin näiden suojelustatusten välimaastoon. Metsähallituksen kansallisen metsäohjelman puitteissa on vuodesta 2010 lähtien inventoitu varsin laajoilla alueilla sekä esihistoriallisia että kulttuuriperintökohteita. Inventoinnin tuloksena kerätty materiaali on monella tapaa uudenlaista. Dokumentoitujen kohteiden status, raja- ja huomioiminen metsän korjuussa ja maankäytössä sekä

kohteiden käyttö ja suojelu vaativat vielä määrittelyä.

Muinaisjäännöskohteiden suojelussa suurin ongelma metsätalouden kannalta lienee niiden puutteellinen merkitseminen karttoihin ja sähköisiin järjestelmiin. Muinaisjäännösrekisterissä kohdemerkinnät ovat nykyisin kaikkien saavutettavissa, mutta resurssien puutteessa merkinnät eivät ole ajantasaisia ja vanhojen merkintöjen paikkatieto on epävarmaa. Niinpä muinaisjäännösrekisterin pistetieto ei riitä lain toteutumiseksi. Pistettä suojellaan, mutta maastossa kohde tuhoutuu. Joissakin tapauksissa piste sijaitsee väärällä metsäkuviolla – ja metsänkäsittelyssä toiminta perustuu kuvioittain talletettuun informaatioon. Joskus samalle kohteelle voi olla jopa kolme eri sijaintimerkintää: Museoviraston muinaisjäännösrekisterin sijaintitieto, vanha karttamerkintä ja Metsähallituksen järjestelmien merkintä, jotka osuvat hieman eri kohdille. Tällaisessa tapauksessa asia on tarkastettava maastossa, jotta kohteen sijaintitietoa voi lainkaan käyttää.

Muinaisjäännösrekisterin ongelmallisin tapaus metsätalouden kannalta lienee ”muinaisjäännösryhmät”-merkintä. Erityyppisille kohteille on tarkoituksenmukaista tehdä erilaista metsänkäsittelyä. Esimerkiksi pyyntikuoppien yli ei metsäkoneilla saa ajaa, sen sijaan kivikautisen asuinpaikan säilymistä puunkorjuu suorastaan edistää. Muinaisjäännösryhmät ovat ongelmallisia myös tietojärjestelmissä. Metsähallituksen Reiska-tieto-

järjestelmän valikossa on määrittely ”työ- ja valmistuspaikat” pyyntikuopille ja ”asuinpaikat” asuinpaikoille, mutta ”muinaisjäännösrhymiä” ei valikossa ole, vaan kohde täytyy määrittää jompaan kumpaan ensin mainituista ryhmistä – tai kokonaisuus täytyy jakaa eri kohteiksi. Kohteiden jakamisessa tulee usein ongelmaksi nimeäminen siten, ettei ristiriitoja ja väärinkäsityksiä tule.

Muinaisjäännös vai ei? Perinteisten esihistoriallisten kohdetyyppien määrittäminen on helppoa, mutta esimerkiksi kivilatomukset ovat ongelmallisia. Metsissä on rajamerkkejä, maanmittaukseen käytettyjä latomuksia sekä latomuksia, joiden alkuperästä ei ole tietoa ja joiden ikää on vaikea määrittää. Tervahautoista osa on ikänsä puolesta muinaisjäännöksiksi luokiteltavia, mutta osa on myöhäisiä, kotitarpeisiin poltettuja hauto-

ja. Irtolöytöpaikkoja ei ole merkitty muinaisjäännösrekisteriin, mutta myös niiden sijaintitietoja on päätyntä Metsähallituksen rekistereihin. Löytöpaikat on tarkastettava, vaikka niistä ei useimmiten inventoinnissa saada enää uusia havaintoja.

Kulttuuriperinnön suojelun määrittämisessä ongelmallisia ovat rakennukset, joiden sija tunnetaan, mutta itse rakennus on siirretty, myyty tai poltettu. Suojellaanko rakennuksen entinen sijaintipaikka vai nykyinen rakennus?

Käytössä olevien rakennusten suojelu on hankalaa koska historiallisista seikoista johtuen Metsähallituksenkin mailla on rakennuksia, joita omistavat eri tahot, kuten Paliskuntain yhdistys tai metsästyseurat. Suojelusta on aina myös juridisia seuraamuksia. Historial-

Kuva: Rovaniemen Karhuvuoma. Muinaisjäännösrekisterin pistetieto sijaitsi pyyntikuopparyhmän keskellä. Metsätyökoneet kiersivät pisteen, mutta ajoivat samalla kaikkien neljän kuopan yli. Kuva Taisto Karjalainen 2012, Metsähallitus.

lisen ajan kulttuuriperintöön liittyvät myös vastuukysymykset. Kulttuuriperintöä tulee hoitaa ja rakennuksia kunnostaa, mutta kaikkien kohteiden kunnossapito vaatii resursseja ja osa kohteista on jo korjauskelvottomia. Kohteet voivat tulla myös vaarallisiksi, kuten kolmiomittaustornit ja vanhat kämpät. Tällaisia rakennuksia on jopa purettu turvallisuussyistä, koska ne ovat maanomistajan (Metsähallitus) vastuulla.

Kansallisen metsäohjelman kulttuuriperintöinventointiprojekti on nyt puolivälissä ja se saatetaan päätökseen vuonna 2015. Projektissa on saatu runsaasti käytännön kokemusta metsien kulttuuriperinnön moninaisuudesta vaikeuksineen. Jo nyt voi sanoa, että rajoittuminen pelkästään arkeologisista lähtökohdista inventoituihin muinaisjäänneksiin olisi johtanut paljon vaatimattomampaan tulokseen kuin mikä tilanne tulee olemaan tämän projektin lopussa. Vaikka historiallisen ajan kulttuuriperintökohteet tuottavat runsaasti päänvaivaa, tuottavat ne myös uutta tietoa ja pakottavat uusien metodien ja määrittelyjen pohdintaan. Kulttuuriperintö, joka koostuu puusta, on kiireellisempi inventoitava kuin esihistoriallisen kauden kohteet, jotka ovat kiveä ja metallia ja maan sisässä paremmin turvassa.

Kulttuuriperintöinventointi on tämän artikkelin otsikon mukaisesti ollut käytännön toteutusta metsätalousalueilla niin muinaismuistolain piirissä kuin sen ulkopuolella. Osa kohteista tulee jäämään kaikkien suojelulakien ulkopuolelle, mutta Metsähallitus maanomistajana voi silti suojella niitä omista lähtökohdistaan, koska kohteet tulevat maankäyttöä ohjaaviin rekistereihin.

Projektin tavoitteena on myös ollut talletetun materiaalin käytettävyyys eli tarkoitus ei ole ollut vain tietojen kokoaminen rekistereihin vaan rekisteritiedon ulottaminen kenttätasolla kaikille metsän toimijoille. Projektissa on toiminut arkeologiensa lisäksi metsureita, jotka ovat osallistuneet inventointiin ja

kohteiden dokumentointiin. Tarkoituksena on lisätä paikallistason tietämystä kulttuuriperintöasioista sekä muuttaa asenteita suojelun kannalta myönteisemmiksi. Aiemmin kulttuuriperintöä inventoitiin vain Metsähallituksen suojelualueilla. Projektin käytännön työ metsätalousalueilla on tukenut pyrkimystä metsien moninaiskäyttöön, jonka luontevana osana on kulttuuriperintö.

FM Taisto Karjalainen työskentelee erikoissuunnittelijana Metsähallituksessa ja tekee kulttuuriperintöinventointia Länsi-Lapin alueella.

taisto.karjalainen@metsa.fi